

ENERJİ GÜVENLİĞİNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ

Nurullah KOCATEPE¹

Öz

Enerji, ülkelerin ekonomik zenginliğinin önemli göstergelerinden biridir. Türkiye coğrafi olarak enerji arzı açısından zengin Doğu ile enerji talebi fazla olan Batı arasında doğal bir enerji köprüsü konumundadır. Artan nüfusu ve her geçen gün gelişen ekonomisiyle enerjiye olan bağımlılığı, Türkiye’yi en pragmatist şekilde politika oluşturmaya itmektedir. Zira fosil enerji kaynakları bakımından fakir, yenilenebilir enerji kaynakları açısından ise istenilen düzeyde olmayan Türkiye, enerji geçiş güzergahında olmasının avantajlarını kullanmak istemektedir. Stratejik bir geçiş ülkesi olan Türkiye bu avantajını kullanarak aynı zamanda enerji pazarı olmaya aday bir ülkedir.

Hazırlanan çalışmada enerji ve enerji güvenliği konularına yer verilmekle beraber esas olarak Türkiye’nin enerji profili, enerji kaynakları ve enerji güvenliğinde uyguladığı politikalar vurgulanmak istenmiştir. Fosil enerji kaynakları açısından yetersiz olmasına rağmen bir o kadar da bu kaynaklara bağımlı olan Türkiye’nin, geçiş güzergahı avantajını kullanması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla yatırım yapması çalışmada varılan ana sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Güvenliği, Türkiye’nin Enerji Profili, Enerji Kaynakları, Türkiye’nin Enerji Politikaları

THE ROLE OF TURKEY IN ENERGY SECURITY

Abstract

Energy is one of the important indicators of economic wealth of countries. Turkey is as a natural energy bridge as geographical between the rich Eastern in terms of energy supply and the West which demands energy. Increasing dependence on energy and dense population of Turkey force it to make the most pragmatist policy. Because The Turkey is poor in terms of fossil energy resources and it is not at the desired level in renewable energy resources. So it wants to use the advantages of being in the energy transit route. Turkey, which is strategic transit country, is also a candidate country to be the energy market by using these advantages.

In this study, although mainly it is given to energy and energy security issues, Turkey's energy profile, energy sources and implement policies on energy security has to be emphasized. Turkey’s, despite its insufficiency in terms of fossil energy sources, unfortunately it is dependent to these sources, to take full advantage of the transit route and to invest more in renewable energy sources are the main conclusions reached in the study.

Key Words: Energy, Energy Security, Turkey’s Energy Profile, Energy Resources, Energy Policies of Turkey

GİRİŞ

Toplumların refah seviyelerinin ve hayat kalitelerinin yükselmesinde bir gösterge olarak kabul edilen enerji, özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra önem kazanmıştır. Önceleri kömür ile başlayan sanayileşme sürecine teknolojik gelişmelerin de etkisiyle petrol ve doğal gazın da eklenmesi, enerji kaynaklarında önemli bir çeşitlilik yaratmış ve toplumları bu kaynakların peşinden koşmaya zorlamıştır. Zaman zaman husumetlerde bir tehdit aracı olarak da kullanılan bu kaynakların güvenliği de en az var oluşları kadar önemli hale gelmiştir.

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla enerji arzı bakımından zengin Doğu ile enerji talebinin yoğun ve fakat rezervinin az olduğu Batı arasında kritik bir noktada bulunarak doğal

¹ Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, nkocatepe@yandex.com.

bir enerji koridoru oluşturmaktadır. Topraklarında ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde önemli fosil yakıt rezervleri bulunmasa da transit ülke konumu ile içinde bulunduğu olumsuz durumu avantaja çevirme arzusu içindedir. Türkiye, ortaya koymuş olduğu enerji politikaları ve yürüttüğü petrol ve doğal gaz boru hattı projeleri ile sadece kendisinin değil ilişkili olduğu ülkelerin de enerji güvenliklerinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Hazırlanan çalışma enerji ve enerji güvenliğinin önemine vurgu yapmakla beraber esas olarak Türkiye'nin enerji profilini gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bulunduğu coğrafyanın avantaj ve dezavantajlarını bünyesinde barındırarak dünyadaki genel eğilime uygun stratejiler benimseyen Türkiye'nin; enerji kaynakları, politikaları ve bu politikaları uygulamaya geçirirken karşılaştığı problemleri ortaya koymak çalışmanın esas amacını teşkil etmektedir. Yapılan çalışmanın ilk bölümünde enerji ve enerji güvenliği hakkında genel bilgiler verildikten sonra ikinci bölümde Türkiye'nin enerji güvenliği, güvenliğin sağlanması noktasında karşılaştığı sorunlar ve sahip olduğu enerji kaynaklarına değinilerek çalışma sonlandırılacaktır.

1.KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN ENERJİ GÜVENLİĞİ

Sanayi Devrimi'nden sonra önemi hızla artan ve toplumların refah seviyesinin yükselmesinde bir gösterge olarak kabul edilen enerji, artan önemine binaen güvenlik sorunlarını (jeopolitik sorunlar, sektörel sorunlar, kaynak aktarımında ortaya çıkan sorunlar vs) da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlar karşısında aktörlerin temel yaklaşımlarını ele alan ve enerjinin her anlamda güvenliğinin sağlanmasına odaklanan “enerji güvenliği” kavramı üzerinde geçmişten günümüze konjonktürel değişimlere bağlı olarak çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Kavram üzerinde farklı kişi ve kurumlarca farklı zamanlarda farklı tanımlamalar yapıldığı için genel kabul görmüş bir tanımdan söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak yine de üzerinde uzlaşılan ortak bakış açılarının olduğu söylenebilir. Geleneksel anlamda enerji güvenliği “tüketici ülkelerin petrol kaynaklarına ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde ulaşabilmeleri bağlamında arz güvenliğinin sağlanması” (Çelikpala, 2014: 79) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlama 1970'lerdeki petrol krizine referansla yapıldığı için diğer enerji kaynaklarını dikkate almaması ve sadece enerjinin temel unsurları olan arz ve talep odaklı olması nedeniyle sığ olmanın ötesine geçememiştir. Zira doğal gaz gibi diğer enerji kaynaklarının da kullanılmaya başlaması enerji güvenliği kavramını genişletmiştir. Ayrıca enerji güvenliği diğer güvenlik alanları, dış politika, ekonomik büyüme gibi alanlarla da etkileşim ilişkisi içinde olduğu için kavramın daha sonraki tanımlamalarında bu kriterler de esas alınmıştır.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (International Energy Agency-IEA) 2001'de yaptığı tanımda enerji güvenliği, “güvenilir kaynaklardan, rasyonel maliyetlerle enerji ihtiyacını karşılayabilme yeteneği” (Karabulut, 2016: 34) şeklinde ele alınmıştır. Buna benzer şekilde Gawdat Bahgad enerji güvenliğini kısaca “güvenilir ve sürdürülebilir kaynaklara makul fiyatlarla ulaşabilmek” (Bahgad, 2006: 965) olarak tanımlamaktadır. David A. Deese ise enerji güvenliğini “ulusal algılayışa bağlı olarak, geleneksel kaynakların da dâhil edildiği, yeterli enerji arzı ve ödenebilir fiyat” (<http://ekoavryasya.net/Duyuru.aspx?did=167&lang=TR, 12.12.2017>) olarak tanımlamaktadır. Tanımlarda uzlaşılan nokta ise enerji akışının kesinti olmadan devam etmesi ve enerji kaynaklarının birim fiyatlarına makul düzeyde ulaşılabilmesidir (<http://ekoavryasya.net/Duyuru.aspx?did=167&lang=TR, 12.12.2017>). Bu

tanımlamalar enerji güvenliği kavramına bir ışık tutmaları bağlamında yol gösterici olmakla birlikte kapsayıcı değildir. Zira enerji güvenliğinin sağlanması noktasında üretici veya tüketici konumunda olmaya, güvenliğin sağlanmasında makul fiyatın ithalatçı ve ihracatçıya göre değişmesine, konuya hangi açıdan yaklaşıldığına bağlı olarak farklılıklar mevcuttur. Dolayısıyla enerji güvenliği konusu benzer sosyal bilim konularında da olduğu gibi kavrama nereden bakıldığına bağlı olarak değişkenlik gösteren bir yapıya sahiptir (Karabulut, 2016: 34).

Enerji güvenliği ile yapılan tartışmalara bakıldığında tarihinin çok da yeni olmadığı görülmektedir. Winston Churchill'in Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiliz donanmasını Alman donanmasından daha güçlü kılmak ve dünya piyasalarında çok daha etkin olabilmek amacıyla kömür yerine petrole dayalı donanma oluşturma çabalarından itibaren uluslararası politika ve güvenliğin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Churchill'in bu kararı Orta Doğu ve Hazar Bölgesi'ni jeopolitik ve jeostratejik oyunun merkezi haline getirmiştir. Dönemin hegemon güçleri başta petrol olmak üzere hidrokarbon kaynaklarını ulusal güç stratejilerinde temel yapı taşı olarak kullanmış, ulusal çıkarlarını bu kaynakların güvenliğine odaklı olarak oluşturmaya başlamışlardır. Enerji güvenliği kavramı ise o dönemden günümüze Churchill'in deyimiyile “çeşitlilik, yalnızca çeşitlilik” anlamına gelmiştir (Çelikipala, 2014: 79).

Modern dönemin enerji güvenliği algısının şekillenmesinde 1973 Petrol Krizi etkili olmuştur. 1960'lı yılların başından 1970'lere kadar dünya ekonomisi hızla büyümüş ve buna bağlı olarak enerji/ petrole duyulan ihtiyaç da artmıştır. 1950'ler boyunca yaşanan uluslararası gelişmeler petrol üreticisi konumundaki ülkelerin petrolün fiyatını belirleme de dahil olmak üzere kendi aralarında işbirliğini kuvvetlendirmek amacıyla 1960 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı'nı (OPEC) kurmalarını sağlamıştır. OPEC genel anlamda petrol arz güvenliğini sağlamak üzere yola çıkan ve 1974'e kadar etkisi çok fazla hissedilmeyen bir örgüt olmuştur (Çelikipala, 2014: 79).

Petrolün bir “silah” olarak kullanıldığı ve bugünkü anlamda enerji güvenliğinin temellerinin atıldığı gelişmeler 1967'de yaşanan 3. Arap-İsrail savaşları ile başlamış, 1974'teki 4. Arap-İsrail savaşları ile devam etmiştir. 1967 Arap-İsrail savaşında yaşananlar petrol üreticisi konumundaki Arap ülkelerini İsrail ve onu destekleyen Batı ülkelerine karşı petrol ambargosu uygulamaya itmiş ve Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı'nın (OAPEC) kurulmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 1970'lerin başından itibaren OAPEC ülkeleri petrol arzını azaltma ve fiyatları artırma yoluyla ambargo uygulamış ve 1973 “Petrol Krizi” ile en üst seviyeye ulaşarak Batı dünyasını enerji anlamında “esir” almıştır. Bu ambargolar neticesinde Batı dünyası yüksek enflasyon, Gayri Safi Milli Hasıla'nın azalması ve artan işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (Bielecki, 2002: 236). Kısacası petrolün millileştirilmesi ve gerektiğinde politik bir silah olarak kullanılması bu savaşlar neticesinde ortaya çıkmış ve Batı dünyasını enerji güvenliği konusunda yeni adımlar atmaya yönlendirmiştir. Batılı ülkeler 1973'te yaşanan petrol krizi sonrasında bir daha bu derece ciddi ambargolarla karşılaşmamak ve olası kısıtlamalar karşısında önlemler almak amacıyla Uluslararası Enerji Ajansı'nı (IEA) kurmuşlardır. Ajansın amaçları arasında petrol üreticisi ülkelerin ambargolarından etkilenen ülkeler arasında bir koordinasyon ve işbirliği sağlamak ve petrolün bir silah olarak kullanılmasının önüne geçmek bulunmaktaydı. Ambargolardan sonra yaşanan tecrübeler Batılı ülkelere iki önemli şeyi göstermiştir: Birincisi Churchill'in vurguladığı gibi enerji kaynaklarındaki çeşitliliği artırmak,

ikincisi ise olası kısıtlamalara karşı esneklik sağlayan bir “güvenlik marjı” oluşturmak (Yergin, 2006: 75-76).

1980’ler boyunca hakim olan düşük enerji fiyatları, enerji güvenliği konusunu uluslararası gündemde ikinci plana itmiştir. Seksenlerin sonunda Soğuk Savaş’ın sona ermesi uluslararası ortama genel bir yumuşama havası getirmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle yeni pazarlar ortaya çıkmış ve bunun piyasalara olumlu yansımaları olmuştur. 1990’lı yıllara girildiğinde enerji jeopolitik ve jeostratejik anlamda uluslar için önemini korumakla birlikte eski rekabet ortamı yerini işbirliğine bırakmıştır. Öte yandan 90’lar boyunca devam eden siyasi, askeri, ekonomik krizler, çevresel konular, doğal afetler gibi gelişmeler enerji güvenliğinin de içeriğini değiştirmiştir. Arz güvenliği, kaynak çeşitliliği, rekabet gibi unsurlar enerji güvenliğinde başat olmaya devam etmekle birlikte bahsi geçen gelişmeler enerji güvenliğinin kapsamını genişletmiştir. Ayrıca doğal gaz başta olmak üzere diğer enerji kaynaklarının gelişmesi ve yaygınlaşması da enerji güvenliğini bir adım daha öne çıkarmıştır. 2000’li yıllarda da devam eden bu olgu küresel terörün etkisini giderek daha fazla hissettirmesiyle birlikte güvenlik alanının önemli bir kolunu oluşturan bu alanda çok daha kapsayıcı çalışmaları da beraberinde getirmiştir. 11 Eylül saldırıları, ABD’nin Afganistan müdahalesi ve Irak Savaşı enerji güvenliğine olan ilgiyi körüklemiş ve enerji güvenliğini sadece uluslar arasında meydana gelebilecek geleneksel tehdit üzerinden yorumlama algısını değiştirmiştir (Biresselioğlu, 2012: 231). Bu bakış açısıyla enerji güvenliğinin ekonomik büyüme ve siyasi gücün korunması da dahil olmak üzere arz talep dengesini karşılamaya yönelik tedbirler alan, enerjinin üretilmesi ve taşınmasını sağlayan kritik alt yapının korunmasını içeren ve çevresel faktörler ve küresel terörizm başta olmak üzere uluslararası alanı ilgilendiren her türlü tehditle mücadeleyi önemseyen ve ekonomi, iktisat, dış politika ve diğer güvenlik alanlarıyla işbirliğini öngören şemsiye bir kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Çelikipala, 2014: 79).

Kısacası 21. Yüzyılda enerji güvenliği çok boyutlu ve kapsamlı bir içeriğe kavuşmuş; askeri, siyasi teknolojik gibi birçok unsuru içinde barındıran, güvenliğin diğer alanları ve onlarca farklı unsurla işbirliğini öngören ve bunun yanında yeni tehdit mekanizmalarıyla mücadele eden ve sadece devletleri değil uluslararası örgütleri de ilgilendiren bir yapıya bürünmüştür.

2. TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ

2.1. Türkiye’nin Enerji Profili

Kuzeyinde doğal gaz ve petrol zengini Rusya, güneyinde dünya petrol rezervinin yüzde 47,7’sini topraklarında barındıran Orta Doğu (Özler, 2015) ve doğusunda Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynakları bulunan Türkiye, konumu itibariyle enerji jeopolitiği açısından önemli bir noktada bulunmaktadır. Enerji jeopolitiğinde petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu coğrafyalar önemli olmakla birlikte enerji kaynaklarının transitinde kullanılan ülkeler de bir o kadar önemlidir. Toplam enerji talebinin ancak yüzde 26’sını yerli kaynaklardan karşılayabilen Türkiye (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 03.11.2018) özellikle petrol ve doğal gaz gibi önemli enerji kaynaklarına sahip olmasa da bu kaynakların geçiş güzergâhında bulunması nedeniyle kilit konumdadır. Zira 2006 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan raporda Türkiye’nin önemine şöyle değinilmektedir:

“Türkiye’nin Rusya, Hazar Denizi ve İran Körfezi’nin petrol ve doğalgazının taşınabildiği transit bir ülke olma potansiyeline sahip olması, Avrupa Birliği nezdindeki stratejik önemini arttırmaktadır. Türkiye aynı zamanda Avrupa Birliği’ni Orta Doğu’ya bağlamakta ve Akdeniz’de de önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır.” (Usal, 2013: 10).

Bölge ülkelerine göre çok daha istikrarlı bir yapıya sahip olan, son dönemde gelişen ekonomisiyle dikkat çeken ve üretim kaynaklarından talep merkezlerine kurduğu köprü sebebiyle jeopolitik anlamda kilit bir ülke (https://www.academia.edu/3831024/T%C3%BCrkiyenin_Enerji_Politikalar%C4%B1_ve_G%C3%BCvenli%C4%9Fi, 29.11.2017) olan Türkiye’ye enerji güvenliğinin sağlanmasında bu anlamda önemli bir görev düşmektedir. Dünyanın kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin yüzde 70’ini Batılı pazarlara bağlayan kavşaklardaki doğal enerji koridoru konumu, ülkeden geçen mevcut ve potansiyel petrol ve doğal gaz boru hatlarının güvenliğini son derece önemli kılmaktadır (Güney, 2016). Türkiye ile güvensizlik ortamının Avrupa’nın enerji güvenliğini de tehdit edeceğini söyleyen Uluslararası Enerji Ekonomisi Birliği (IAEE) Başkanı Prof. Dr. Gürkan Kumbaroğlu Türkiye’nin enerji güvenliği konusunda kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Kuzey Irak’taki petrol ve doğal gaz rezervlerinin de Türkiye üzerinden Avrupa’ya ucuza taşınabileceğini ancak mevcut terör nedeniyle bunun henüz gerçekleştirilemediğini söyleyen Kumbaroğlu konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Suriye ve Irak’ta enerji kaynaklarının, güzergâhların, rafinerilerin ve pazarların bulunduğu yerler aynı zamanda terör ve savaş ortamının hüküm sürdüğü yerler. İstikrar ortamı sağlandığında AB enerji güvenliğine katkı sağlayacak yeni bir kaynak Kuzey Irak gazı olacak. Tek ekonomik güzergâh yine Türkiye ve buluşma noktası yine Türk-Yunan sınırı. Bir diğer alternatif dünyanın ikinci büyük rezervlerinin bulunduğu İran gazı. Ambargonun kaldırılmasından sonra İran-Türkiye-Avrupa Boru Hattı Projesine ilişkin umutlar yeşerdi ancak burada halen koşullar çok değişken ve belirsiz. Enerjide rotaların yeniden çizildiği heyecanlı ve önemli, dinamik bir dönemdeyiz.” (<http://aa.com.tr/tr/ekonomi/iaee-baskani-prof-dr-kumbaroglu-enerji-guvenligi-icin-turkiye-kilit-rolde/699293>, 03.03.2018).

Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları bakımından zengin bir ülke olmasına rağmen sahip olduğu kaynaklar enerji ihtiyacını karşılamaya yetmemektedir. Özellikle petrol ve doğal gaz bakımından fakir bir ülke olan Türkiye; petrol tüketiminin ancak yüzde 10’unu, doğal gazın ise sadece yüzde 3’ünü yerli kaynaklardan karşılayabilmektedir (Şadan, 2009: 306). Ancak bunun yanı sıra yukarıda da değinildiği gibi yenilenebilir enerji kaynakları bakımından güçlü bir potansiyele sahip olan Türkiye, kaynaklarını verimli bir şekilde değerlendirdiği zaman dışarıya olan enerji bağımlılığını azaltabilecektir. Jeotermal enerjide dünyada 7. Avrupa’da ise 1. sırada olan Türkiye, hidroelektrik potansiyelde Avrupa’da 3. sıradadır. Ülkenin enerji ihtiyacının yüzde 26’sı hali hazırdaki enerji kaynaklarından sağlanırken geriye kalan kısmı ithal edilmektedir (Usal, 2013: 11). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 2014 yılı Aralık ayında yayımlanan “Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı”na göre 2023 itibarıyla toplam elektrik üretiminin yüzde 30’unun yenilenebilir enerjiden karşılanması amaçlanmaktadır. (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 30.11.2017).

2.2. Türkiye’nin Enerji Politikaları

Enerji, ülkelerin ekonomik ve siyasi gelişimlerinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Enerjiye ve ülke yönetimine yön verenler halkın bu en temel gereksinimlerinden birini kesintisiz, ucuz ve temiz bir şekilde temin etmekle yükümlüdürler (Pamir, 2003). Türkiye de bu genel bakış açısıyla hareket ederek enerji politikalarını oluşturma gayreti içerisinde.

Türkiye'nin ülke stratejisi ve dış politikasında enerji konusu yakın zamana kadar temel konular arasında yer almadığı için ülkemiz, enerji politikaları üzerine geçmişi derin olmayan bir ülkedir. Bunun başlıca nedeni ise ülke politikalarının genel olarak güvenlik ve savunma üzerinden oluşturulmasıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve beraberinde getirmiş olduğu yumuşama dalgası dünya genelindeki realizm etkisini azaltmış, Türkiye de bu yumuşamadan nasibini almış ve iç ve dış politikasında çeşitliliğe gitmiştir. 21. yüzyıla girildiğinde enerjinin önemini kavrayan Türkiye, politikalarını oluştururken enerji ve enerji güvenliğini de dikkate almıştır (Durmuşoğlu, 2015: 55-65).

Türkiye coğrafi olarak enerji arzı açısından zengin Doğu ile enerji talebi fazla olan Batı arasında doğal bir enerji köprüsü oluşturmaktadır. Artan nüfusu ve her geçen gün gelişen ekonomisiyle enerjiye olan ihtiyacı artan Türkiye, jeopolitik konumu kullanarak en pragmatist şekilde politika oluşturma gayreti içerisinde (Selçuk, 2010: 56). Stratejik bir geçiş ülkesi olan Türkiye bu avantajını kullanarak aynı zamanda enerji pazarı olmaya aday bir ülkedir. Bu nedenle petrol ve doğal gaz ithalatında arz güvenliği, kaynak çeşitliliği ve kaynakların güvenli bir şekilde aktarılmasını sağlayacak projelere imza atmak Türkiye açısından önem taşımaktadır (Bayraç, 2009: 134-135).

Gelişmişlik seviyesine bağlı olarak petrol ve doğal gaza olan ihtiyacı her geçen gün artan Türkiye önemli bir enerji tüketicisi ülke konumundadır. İhtiyacını karşılamak için başta hidroelektrik olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelen Türkiye buna rağmen enerji konusunda oldukça dışa bağımlı bir ülkedir (Göral, 2011: 126). Son on yıl içerisinde dünyada doğal gaz talebinin Çin'den sonra en fazla arttığı ikinci ülke olan Türkiye 2015 yılında ithal ettiği 48,4 metre küplük doğal gazın yaklaşık yüzde 55,3'ünü Rusya'dan temin etmiştir. Yine 2015 yılında ham petrol tüketiminin yüzde 89'unu ithal eden Türkiye, söz konusu ithalatının yüzde 31'ini Irak'tan, yüzde 30'unu ise İran'dan karşılamıştır (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 30.11.2017).

Bu bağlamda Türkiye'nin enerji güvenliği politikalarını iki ana eğilim üzerinden incelemek isabetli olacaktır. Birincisi enerji arz güvenliğinin temini için kaynak çeşitliliğini artırarak Doğu-Batı ve Kuzey-Güney hatları üzerinde enerji koridoru ve merkez üssü olma hedefini gerçekleştirmek. İkincisi ise kendi mevcut ve potansiyel enerji kaynaklarını harekete geçirerek yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak ve olası enerji kayıplarını minimuma indirerek üst düzey bir verimlilik elde etmek (Durmuşoğlu, 2015: 77).

Türkiye enerji politikalarını oluştururken başta AB olmak üzere küresel ölçekteki enerji politikaları ile uyumlu olmaya gayret etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji politikasındaki temel amaçlar şu şekilde sıralanabilir (Kaya, 2012: 279):

- Yerli kaynaklara öncelik vererek kaynak çeşitliliğini sağlamak,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzındaki payını arttırmak,
- Enerji verimliliğini yükseltmek,
- Tam serbest piyasa koşullarına ulaşarak yatırım ortamını iyileştirmek,

- *Petrol ve doğalgazdaki kaynak çeşitliliğini sağlamak, ithalattan kaynaklanan risklere karşı tedbir almak,*
- *Enerji alanında bölgesel işbirliği ile Türkiye'yi enerji koridoru ve terminali haline getirmek,*
- *Enerji faaliyetlerinin çevresel hassasiyetler dikkate alınmak suretiyle yürütülmesini sağlamak,*
- *Doğal kaynakların ülke ekonomisine katkısını arttırmak,*
- *Endüstriyel hammadde, metal ve metal dışı madenlerin üretimlerini arttırarak yurt içinde değerlendirilmesini sağlamak,*
- *Maliyet, zaman ve miktar açısından enerjiyi tüketiciler için ulaşılabilir hale getirmek.*

2.3. Türkiye'nin Enerji Potansiyeli

Türkiye'nin enerji kaynak potansiyeline bakıldığında hidroelektrik, güneş, rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynakları bakımından zengin; milyonlarca yıl önce yüksek sıcaklık ve basınç altında bitki ve hayvan kalıntılarından oluşan petrol ve doğal gaz gibi fosil kaynaklar bakımından yeterli rezervlere sahip olmayan bir ülke olduğu görülmektedir. Türkiye'nin enerji üretiminde rezervi en fazla olan fosil kaynak linyit iken yenilenebilir kaynaklardan hidrolik, rüzgar ve güneş enerjisinin payı büyüktür (Gülbahar ve diğerleri, 2011: 7).

2.3.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Yenilenebilir kaynaklar “Doğanın kendi evrimi içinde bir sonraki gün aynen mevcut olabilen enerji kaynağı” olarak ifade edilmektedir. Bu kaynakların en büyük özellikleri karbondioksit emisyonlarını azaltarak çevre kirliliğinin önüne geçmeleri, yerli kaynaklar oldukları için enerjide dışa bağımlılığı azaltarak ülke içindeki istihdamın artmasına katkıda bulunmaları ve kullanımlarının kamuoyu tarafından desteklenmesi şeklinde özetlenebilir. Türkiye, hidrolik enerji, jeotermal enerji, rüzgar ve güneş enerjileri gibi yenilenebilir enerji kaynakları bakımından zengin bir ülke sayılmaktadır

Her geçen gün gelişen sanayi ve artan nüfus karşısında enerji üretimi ile enerji tüketimi arasındaki fark sürekli artmakta ve enerji gereksinimi kısıtlı kaynaklarla sağlanamamaktadır. Küresel enerji tüketiminin 1998 yılı baz alındığında 2035 yılında iki kat, 2055 yılında ise üç kat artacağı öngörülmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/yenilenebilir-enerji-kaynaklari.tr.mfa>, 12.12.2017).

Türkiye de bu hızlı gidişatın farkında olduğu için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına önem vermektedir. Bu bilinçle, “Türkiye Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı”na göre, 2023 itibariyle hidroelektrik kurulu güç kapasitesinin 34.000 MW'a, rüzgar enerjisi kurulu kapasitesinin 20.000 MW'a; güneş enerjisi kapasitesinin 3.000 MW'a, jeotermal enerji kapasitesinin ise 1.000 MW'a çıkarılarak toplam elektrik üretiminin %30'unun yenilenebilir enerjiden karşılanması hedeflenmektedir. Ayrıca Türkiye 26 Ocak 2009'da Bonn'da düzenlenen konferans sonrasında imzaladığı anlaşmayla Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA) kurucu üyeleri arasında yer alarak konuya vermiş olduğu önemi göstermiştir (http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, 15.12.2017)

2.3.2. Fosil Enerji Kaynakları

Endüstri devriminden sonra dünyada enerji kaynaklarının önemi artmış ve kömür dönemin vazgeçilmez kaynağı olarak yerini almıştır. Daha sonra Churchill'in İngiliz donanmasını kömür yerine petrole dayalı gemilerden oluşturma fikri kömürü ikinci plana atmış ve petrolü öne çıkarmıştır. Petrol, 1973 petrol krizine kadar önemini korumakla beraber krizin yaşanması ve akabinde Batılı ülkelere ambargo uygulanması başta nükleer enerji olmak üzere alternatif kaynak arayışlarını getirmiştir. Özellikle 90'lardan sonra yenilenebilir enerji konusunda ciddi adımlar atılmıştır. Ancak alternatif enerji arayışlarına ve çevreye vermiş oldukları zarara rağmen fosil yakıtlar önümüzdeki onlu yıllarda etkisini hissettirmeye devam edecek gibi görünmektedir.

Türkiye 1950-1960 yılları arasında kullanılan enerjinin yaklaşık yüzde 50'si fosil yakıtlardan sağlanmaktaydı. 1970'li yıllarla birlikte hızla sanayileşme döngüsüne giren Türkiye'nin buna bağlı olarak enerji ihtiyacı da artmıştır. 1990'lı yıllara kadar enerji ihtiyacının büyük bir kısmını yerli fosil kaynaklar ve hidroelektrikten sağlayan Türkiye, 1990'lardan sonra yoğun bir şekilde petrol ve doğal gaz ithal etmeye başlamıştır. Bulunduğu coğrafya itibarıyla dünyada kanıtlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin yüzde 70'ni topraklarında barındıran Orta Doğu ve Orta Asya'ya yakınlığına rağmen enerjide dışa bağımlılığı yüzde 75 olan Türkiye'nin bu bağımlılığının yüzde 90'ını fosil yakıtlar oluşturmaktadır. Enerjideki dışa bağımlılığını coğrafyasının avantajını kullanarak petrol ve doğal gaz boru hatlarıyla gidermek isteyen Türkiye bu konuda önemli enerji politikaları oluşturmuş durumdadır (Durmuşoğlu, 2015: 55-56).

2.4. Türkiye'nin Enerji Arz Güvenliğinde Öne Çıkan Problemler

Türkiye'nin jeopolitik konumu itibarıyla Doğu ile Batı arasında enerji koridoru olma özelliği enerji arz güvenliği konusunu çok daha önemli bir noktaya getirmektedir. Zira hem kendi enerji ihtiyacının karşılanmasında hem de enerjinin başka ülkelere transitinde böylesine önemli bir pozisyonda bulunmak güvenlik konusunda çok daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. Her iki durumda da Türkiye birtakım olumsuzluklarla karşı karşıya gelmektedir.

Türkiye'nin enerji arz güvenliğinde karşısına çıkan en önemli sorun topraklarında yeterli miktarda petrol ve doğal gaz bulunmamasına rağmen bu iki fosil yakıtta olan ihtiyacının her geçen gün artması ve bu ihtiyacın enerji ithalatını beraberinde getirmesidir. Özellikle elektrik üretiminde doğal gazın aşırı yer tutmaya başlaması ve Türkiye'nin Rusya'ya büyük oranda muhtaç olması ve ulaştırmada petrole ihtiyacının sürekli artması bu sorunu daha fazla ağırlaştırmaktadır (Kınık, 2009: 137-138).

Türkiye'deki mevcut enerji sisteminden kaynaklanan verimsizlik de enerji arz güvenliği konusunda karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki enerji verimliliği OECD ülkelerinin yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. Şöyle ki Türkiye'de bir birim üretim için OECD ülkelerine oranla yüzde 37 daha fazla enerji kullanılmaktadır (Kınık, 2009: 137-138).

Sanayileşme ve artan nüfusa bağlı olarak her geçen gün artan enerji ihtiyacı ve fakat yeterli fosil yakıt rezervlerine sahip olmayışı Türkiye'yi alternatif enerji kaynaklarına yönlendirmiştir. Yenilenebilir kaynaklar konusunda son dönemlerde önemli çalışmalar yapılmış olsa da henüz potansiyelinin çok altında bu kaynaklardan yararlanılmaktadır. Bu durumun nedenleri ise devletin politik ve ekonomik olarak yetersiz desteği, gerekli Ar-Ge

çalışmaları düzeyinin çok düşük olması (Kınık, 2009: 137-138) ve kamuoyunun bu konuda gerekli şekilde bilinçlendirilememesi şeklinde sıralanabilir.

Türkiye'nin enerji politikaları ve hedeflerinin aksamasında kaynak, teknolojik yetersizlikler ve ekonomik ve siyasi kaynaklı birtakım sorunlar olmasının yanı sıra uluslararası ölçekte var olan problemler de etkili olmaktadır. Örneğin; Türk Boğazlarından geçen uluslararası gemiler Türkiye ve özelde İstanbul için büyük riskler taşımaktadır. Türk boğazlarından 5000'den fazlası petrol tankeri olmak üzere yılda yaklaşık 60 bin deniz aracı geçmektedir. Boğazlardan geçen petrol tankerleri dünya enerji tüketiminin yaklaşık 3,7'sini oluşturmaktadır. Herhangi bir kaza durumunda hem enerji sevkiyatı yapılan ülkeler etkilenecek hem de 15 milyonluk nüfusuyla İstanbul büyük zarar görecektir. Dolayısıyla geçiş ülkesi olması Türkiye için büyük bir avantaj sağlamakta ve fakat enerji güvenliği noktasında önemli riskler de doğurmaktadır (Durmuşoğlu, 2015: 85-86).

Türkiye coğrafi olarak dünyanın hidrokarbon kaynaklarının yaklaşık yüzde 75'inin bulunduğu bir bölgede bulunmasıyla kritik bir öneme sahiptir. Transit ülke konumu nedeniyle mevcut ve yapım aşamasındaki petrol ve doğal gaz boru hatlarının güvenliği enerji güvenliğinin sağlanmasında kilit bir öneme sahiptir. Ancak Türkiye bu noktada çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Zira PKK terör örgütü daha önce de olduğu gibi en son 2015 yılının yaz ayında en az 3 petrol ve doğal gaz boru hattına düzenlemiş sabotaj eylemleriyle genelde güvenliğe ve özelde enerji güvenliğine darbe vurmaya çalışmıştır. Dönemin Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın da ifade ettiği gibi "PKK bu sabotaj eylemlerini düzenleyerek, Ankara'nın stratejik konumunun değerini düşürmek için Türk topraklarından geçen boru hatlarının güvenliği konusunda panik ve belirsizlik yaratmayı, böylece ülkenin istikrar ve kalkınmasını engellemeyi amaçlamıştır." (<http://www.bilgesam.org/incele/2297/-enerji-guvenligi--kritik-enerji-alt-yapisi-ve-turkiye/#.W-VTsPZuLIV>, 25.11.2017).

Türkiye dış politikada hedeflediği planlar doğrultusunda doğru adımlar atsa da bazen kendisi dışında gelişen olaylar hedeflerine giden yolu tıkayabilmektedir. Rusya ile Ukrayna arasında başlayan ve daha sonra silahlı müdahaleyle sonuçlanan olaylar enerji güvenliği konusundaki kaygıların gerçekliğini ortaya çıkarmıştır (Durmuşoğlu, 2015: 84).

SONUÇ

Orta Asya ve Orta Doğu enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında kilit bir ülke olan Türkiye, jeopolitik konumunun etkisiyle birincil enerji kaynakları bakımından fakir bir ülke olsa da bu durumunu avantaja çevirebilmektedir. Henüz istediği noktaya gelemese de üzerinde durduğu enerji projelerinin hayata geçirilmesiyle hedeflerinin bir kısmını gerçekleştirmiş olacaktır.

Her geçen gün artan enerji talebi Türkiye'yi dörtte üç oranında dışarıya bağımlı hale getirmiştir. Doğal gaz ithalatında Rusya'ya yüzde 55 gibi büyük bir oranla bağımlı olan Türkiye bu durumunu iyileştirmek mecburiyetindedir. Zira iki ülke arasında uçak krizinde olduğu gibi yaşanabilecek olası bir husumet enerji güvenliğine de olumsuz yansıyacaktır. Doğal gaz gibi petrolde de dışarıya bağımlı olan Türkiye yerli ve yenilenebilir kaynaklara yönelmek zorundadır. Kısa vadede yenilenebilir kaynaklar fosil yakıtların yerini elbette almayacaktır ancak var olan potansiyelin değerlendirilmesi en azından ithalatı azaltabilecektir. Bu noktada devlete büyük görev düşmektedir. Rüzgar, güneş, hidrolik, jeotermal ve belki de en önemlisi nükleer enerjiyi

teşvik edecek yatırımlar yapılmalı, yasal düzenlemeler yatırımları destekler nitelikte tekrar gözden geçirilmelidir.

Coğrafi konumu nedeniyle doğal bir enerji köprüsü olma özelliği kazanan Türkiye bunun avantajlarını kullanacağı gibi aynı zamanda omuzlarında daha fazla yük hissetmek durumundadır. Zira transit ülke olması artık sadece kendisinin değil hem enerji arz eden hem de talep eden ülkelerin güvenliklerini de ilgilendirmektedir. Özellikle dahil olduğu petrol ve doğal gaz boru hatlarının güvenliği hem Doğu hem de Batı için önem teşkil etmektedir.

Türkiye enerji konusunda belirlediği hedefler doğrultusunda ilerleyebilmek için birtakım gerekliliklerin farkında olmak zorundadır. Doğal gaz ve petrol boru hatlarının hayata geçirilmesi ve güvenliklerinin sağlanması bahsi geçen gerekliliklerin önemli bir ayağını oluşturmaktadır ancak yeterli değildir. Türkiye özetlenecek olursa enerjide ithal bağımlılığını azaltmak, enerji kaynak çeşitliliğini artırarak yerli ve yenilenebilir kaynaklara yönelmek ve rekabet ettiği ülkelere göre çok düşük olan enerji verimliliğini artırmak zorundadır. Bu sayede hem bölgede var olan önemi artacak hem de enerji güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Bahgad, G. (2006). Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 82 (5).
- Bayraç, H. N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1).
- Bielecki, Janusz. (2002). Energy Security: Is the Wolf at the Door. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 42, 235-250.
- Biresselioğlu, M.E. (2012). NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu. *Uluslararası İlişkiler*, 9 (34).
- Çalışkan, Ş. (2009). Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılık Ve Enerji Arz Güvenliği Sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25).
- Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı. *Uluslararası İlişkiler*, 10 (40).
- Durmuşoğlu, S. (2015). Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Komşu Ülkeler İle Uluslararası İlişkilerine Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göral, E. (2011). Avrupa Enerji Güvenliği ve Türkiye. *Avrupa Araştırmalar Dergisi*, 19 (2).
- Karabulut, B. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi:II, GÜVENLİK*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karabulut, B. (2016). Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 15 (1).
- Kaya, İ. S. (2012). Uluslararası Enerji Politikalarına Bir Bakış: Türkiye Örneği. *Uluslararası Enerji Hukuk Sempozyumu*, Mersin: Çağ Üniversitesi.
- Selçuk, I.Ş. (2010). *Küresel Isınma, Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Geleceğe Yönelik Politikaları*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Yergin, D. (2006). Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85 (2).

İnternet Kaynakları

İnternet: Özler, M. Z., (04. 11. 2015), Enerji Dünyasından Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e Son Bakış, Enerji ve Enerji Güvenliği Araştırmaları Merkezi. Web: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2015/11/04/8327/enerji-dunyasindan-ortadogu-ve-dogu-akdenize-son-bakis> adresinden 10.12.2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Usal, S. Türkiye'nin Enerji Güvenliği ve Politikaları, s.10. Web: https://www.academia.edu/3831024/T%C3%BCrkiyenin_Enerji_Politikalar%C4%B1_ve_G%C3%BCvenli%C4%9Fi adresinden 01.12.2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Çomak, H. Türkiye'nin Enerji Güvenliği, Web: https://www.academia.edu/3831024/T%C3%BCrkiyenin_Enerji_Politikalar%C4%B1_ve_G%C3%BCvenli%C4%9Fi adresinden 29.11.2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Güney, N. A., (22.01.2016). Enerji Güvenliği: Kritik Enerji Altyapısı ve Türkiye. *BİLGESAM*. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/2297/-enerji-guvenligi--kritik-enerji-alt-yapisi-ve-turkiye/#.WFaKsfmsVUU> adresinden 25.11.2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: IAEE Başkanı Kumbaroğlu: Enerji Güvenliği İçin Türkiye Kilit Rolde. (12.05.2016). Web: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/iaee-baskani-prof-dr-kumbaroglu-enerji-guvenligi-icin-turkiye-kilit-rolde/699293> adresinden 03.03.2018 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden 25.11.2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Pamir, N. (2003). Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları. Web: http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf adresinden 30.11.2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Uluslararası Projeler, Web: <http://www.botas.gov.tr/> adresinden 20.12.2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Enerji Piyasaları Düzenleme Kurulu, 2015 Yılı Sektör Raporu. Web: <http://www.epdk.org.tr/tr/anasayfa> adresinden 20.12.2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Erkan, A. Ç.,(11.01.2015). Doğal Gaz Bağlamında Türkiye Enerji Arz Güvenliği ve TANAP, Eko Avrasya, Web: <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=167&lang=TR>. adresinden 12 Aralık 2017 tarihinde alınmıştır.